

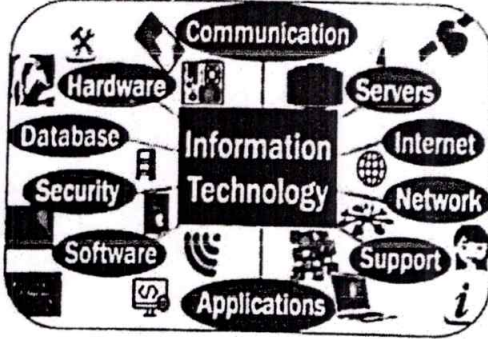

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7031(UIF)

UGC APPROVED JOURNAL NO. 48514

VOLUME - 8 | ISSUE - 8 | MAY - 2019

अध्यापनाच्या नव्या दिशा आणि अध्यापन प्रक्रियेतून माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर

प्रि.डॉ.शिवलिंग मैनकुदळे

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर महाविद्यालय, औरंगाबाद.

निबंधाचा सारांश :-

२१ वे शतक हे माहिती तंत्रज्ञानाचे शतक आहे. संगणक प्रणाली, इंटरनेट, लॅपटॉप, एलसीडी यासारखे संगणक ज्ञानाशी जोडलेले शब्द आपल्या प्रत्येकाच्या जीवनाचा महत्त्वाचा घटक बनत आहेत. समाज जीवनातील प्रत्येक क्षेत्रात या संगणक प्रणालीचा वापर अत्यंत प्रभावीपणे होत असलेला आपणास पाहावयास मिळतो. शिक्षण, अध्ययन, अध्यापन, संशोधन ही क्षेत्रे सुद्धा संगणक ज्ञानापासून दूर राहू शकत नाहीत. आजच्या गतिमान जगात विद्यार्थ्यांना अधिक प्रभावीपणे अध्ययन करावयाचे असेल तर या आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करता येणे गरजेचे आहे. याशिवाय अध्यापनाच्या इतर नवीन संकल्पना, संज्ञा आणि प्रणाली वापरणे हेही तेवढेच महत्त्वाचे झाले आहे. उच्च शिक्षण क्षेत्रात इतर विषयांच्या बरोबरच मराठी

भाषा, साहित्य आणि संस्कृती यांचे अध्यापन करत असताना संगणक प्रणालीचा वापर हा महत्त्वाचा घटक बनू पाहतो आहे. त्यासाठी पॉवर पॉइंट प्रझेन्टेशन, स्लाईड शो, इंटरनेट तंत्रज्ञानाचा वापर, आधुनिक ज्ञानाचे संस्कलन, स्मार्ट बोर्ड, व्ह्यूअल क्लासरूम, डिजिटल क्लासरूम, ईमेल, विकिपीडियावरील माहिती या सर्व साधनांच्या बरोबरच ॲन्ड्राईड मोबाईल च्या माध्यमातून व्हॉट्सअप, फेसबुक, विविध प्रकारची मराठी भाषेतील ॲप्स याचा वापर अध्यापन प्रक्रियेमध्ये आपण प्रभावीपणे करू शकतो. याबरोबरच गेल्या काही कालावधीत ज्ञानरचनावादी शिक्षण प्रक्रिया ही एक प्रत्यक्ष अनुभवावर आधारित अध्ययन, अध्यापन प्रक्रिया अस्तित्वात येवू पाहतो आहे तिचाही वापर प्रभावीपणे करता येवू शकतो.

प्रस्तावना :-

मराठी भाषा आणि साहित्याचे अध्यापन, स्वरूप, सद्यस्थिती आणि भविष्यातील दिशा हा विषय तसा पाहिला तर खूप व्यापक आहे. या विषयाशी विद्यार्थी, प्राध्यापक, शिक्षण संस्था, विद्यापीठ आणि शासन व्यवस्था इ.घटक निगडित आहेत. मातृभाषेच्या अध्यापनाचे स्वरूप आणि पध्दती या विषयावर अनेक मराठी अभ्यासकांनी आपल्या अनुभवाच्या आधारे काही मते मांडली आहेत. तथापि गेल्या काही वर्षांत शिक्षणव्यवस्थेच्या सर्वच स्तरावर माहिती तंत्रज्ञान, संगणक प्रणाली यांचे वाढलेले महत्त्व, त्याची गरज निर्माण झाली आहे हे नाकारता येत नाही. या निमित्ताने मराठी भाषेचे अध्यापन, पारंपारिक अध्यापन पध्दतीबरोबरच संगणक प्रणालीच्या किंवा तंत्रज्ञानाच्या मदतीने कशी प्रभावीपणे करता

येईल. जेणेकरून आजचा आपला विद्यार्थी जेव्हा पदवी किंवा पदव्युत्तर शिक्षण घेऊन बाहेर पडेल तेव्हा भाषा व साहित्याच्या ज्ञानाबरोबरच माहिती तंत्रज्ञानातील कौशल्याच्या आधारे स्वतंत्रपणे उभा राहू शकेल याचे विचारमंथन व्हावे यासाठी या लेखाची मांडणी केली आहे.

अध्यापनातील संगणकाचा वापर :-

२१ वे शतक हे माहिती तंत्रज्ञानाचे शतक म्हणून ओळखले जाते, यालाच संगणकाचे युग असेही म्हणता येईल. कॅम्प्युटर या नावाने परिचित असलेल्या सदर यंत्राने आजच्या समाज जीवनावर सर्वांगीन परिणाम केला आहे. "संगणक हे एक इलेक्ट्रॉनिक उपकरण आहे. यामध्ये चिन्हांवर प्रक्रिया करणारी पध्दती किंवा व्यवस्था असून त्यामध्ये माहिती स्वीकारणे, माहिती साठवणे, त्यावर संस्कार

करणे आणि तो इतरांसमोर प्रस्तुत करणे इत्यादी प्रक्रिया अगोदरच साठवून ठेवलेल्या असतात. या संगणकाला विशिष्ट आदेश दिला असता पुढील प्रक्रिया आपोआप केल्या जातात." या संगणकाचा उपयोग शिक्षण, व्यवसाय, संशोधन अशा जीवनाच्या सर्वच क्षेत्रात मोठ्या कार्यक्षमतेने केला जातो तो संगणकामध्ये असणाऱ्या काही क्षमतांमध्ये. याला शिक्षणातील अध्ययन अध्यापन क्षेत्र अपवाद ठरू शकत नाही.

संगणकाची शैक्षणिक क्षेत्रातील उपयुक्तता :-

आजच्या मानवी जीवनात संगणकाचा वापर दैनंदिन जीवनात पदोपदी होत असलेला दिसून येतो. या संगणक क्षेत्रात सातत्याने आणि अत्यंत जलद गतीने बदल होताना पाहायला मिळतात. चार ते सहा महिन्यापूर्वी उपलब्ध

असलेले ज्ञान आज कदाचित कालबाहय ठरू शकते. संगणक ज्ञानामध्ये झालेल्या प्रचंड वाढीमुळे संगणक शिक्षण क्षेत्रात देखील वेगवेगळ्या कार्यासाठी एक साधन म्हणून उपयुक्त ठरला आहे. एवढेच नव्हे तर ती आजची गरज झाली आहे. "संगणक, लॅपटॉप, एल.सी.डी., इंटरनेट, सी.डी., डी.व्ही.डी., पेन ड्राईव्ह, ई-मेल, व्हॉटसप, फेसबुक, मोबाईल यासारखे अनेक शब्द आपल्या दैनंदिन जीवनाचे अविभाज्य घटक झाले आहेत. त्यामुळे संगणकाचा वापर कल्पकतेने आणि योग्य सावधगिरी बाळगून शैक्षणिक प्रक्रियेत वापरण्याची काही उपयुक्त ॲप्लिकेशन, सॉफ्टवेअर समाजावून घेणे गरजेचे आहे."² अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेमध्येसुध्दा या संगणक प्रणालीचा अचूक उपयोग करून घेतल्यास येणारी पिढी भाषा व साहित्य ज्ञानाबरोबरच संगणक क्षेत्रातही प्रभावी ठरू शकेल.

अध्ययन-अध्यापन आणि संगणक प्रणाली :

संगणक हे दृकश्राव्य माध्यमांमध्ये ग्राफिक्स व ॲनिमेशनच्या साहाय्याने प्रभावी व आकर्षक कार्टून, रेखाचित्रे, श्रौडी पूर्णपणे संगणकाद्वारेच निर्माण केली जावू शकतात. या आधारे भाषाविषयासंबंधी शैक्षणिक कार्यक्रमांची निर्मिती करता येईल. संगणकाच्या साहाय्याने अध्यापन प्रक्रियेबरोबरच स्वयं अध्ययन प्रक्रिया अत्यंत प्रभावी व सुलभ होते. विविध प्रकारच्या अध्ययन पध्दतीचा वापर संगणकाच्या साहाय्याने करणे अधिक सुलभ होवू शकेल.

पॉवर पॉइंट प्रझेन्टेशन :-

सामाजिकशास्त्रे, विज्ञान, तंत्रज्ञान या विषयांबरोबरच भाषा विषयाची अध्यापन प्रक्रिया पॉवर पॉइंटच्या साहाय्याने अधिक प्रभावीपणे मांडता येवू शकेल. संगणकातील पॉवर पॉइंट सॉफ्टवेअरचा यासाठी प्रभावीपणे वापर करता येवू शकतो. त्यामध्ये स्लाईड शो तयार करणे, इंटरनेटच्या साहाय्याने काही चलत चित्रांचे प्रेक्षपण करणे. काही निसर्ग चित्रे, आकृत्या यांच्या साहाय्याने अध्यापन प्रक्रिया राबविता येवू शकेल.

अ) स्लाईड्स तयार करणे :

स्लाईड शो च्या माध्यमातून आपल्या अध्यापनातील काही महत्वाचे घटक आपण आकर्षक पध्दतीने विविध रंगसंगतीचा वापर करून विद्यार्थ्यांसमोर स्मार्ट बोर्डच्या माध्यमातून दाखवले तर ही अध्यापन प्रक्रिया आकर्षक, ज्ञानवर्धक आणि विद्यार्थ्यांचे अवधान आकर्षित करून घेणारी ठरेल. त्यासाठी "स्टार्ट - मेनु- प्रोग्रॅम या पध्दतीने पॉवर पॉइंट चालू करून ॲप्लिकेशन विंडो मिळतात. फाईलमधून मेनु मधील न्यू बटन क्लिक केल्यास ब्लॅक प्रेझेन्टेशन हा पर्याय निवडून डायलॉग बॉक्समधील टेक्स ॲन्ड चार्ट ही स्लाईड निवडून त्यामधील टेक्सबॉक्समध्ये शिर्षक टाईप करून त्याखालील भागात आपणास आवश्यक असणारे घटक मजकुराच्या किंवा तक्त्याच्या स्वरूपात भरता येतात. त्याचबरोबर चलचित्रांचा, संगीताचा समावेश त्यात करता येतो."³

ब) स्लाईड शो :

संगणक प्रणालीच्या साहाय्याने प्रभावी अध्यापनाकरीता तयार केलेल्या विविध स्लाईड्स क्रमवार दाखविता येतात. स्लाईडच्या पार्श्वभूमिचा रंग, चित्रांची हालचालयुक्त मांडणी, इत्यादीमुळे पॉवर पॉइंट वापरून केलेले सादरीकरण अत्यंत आकर्षक व प्रभावी ठरते. स्लाईड वरील हालचाली, विविध रंगांचा कल्पकतेने केलेला वापर यामुळे श्रोत्यांचे अवधान टिकवून ठेवण्यात आणि अध्यापन प्रक्रिया अत्यंत रोचक आणि मनोरंजनात्मकही करता येते.

इंटरनेट तंत्रज्ञानाचा वापर :-

अध्यापन प्रक्रिया अधिक प्रभावीपणे राबविण्यासाठी पारंपारिक अध्यापन पध्दतीबरोबरच संगणक प्रणालीचा वापर करीत असताना इंटरनेट हा एक महत्वाचा घटक मानावा लागेल. इंटरनेट ही एक प्रचंड मोठ्या स्वरूपात अस्तित्वात असलेले माहितीचे जाळे होय. "जगातील सर्व विषयाचे ज्ञान आणि माहिती इंटरनेटच्या माध्यमातून आपण विद्यार्थ्यांपर्यंत यशस्वी पध्दतीने पोहचवू शकतो. उदा. मराठी साहित्यातील एखाद्या नामवंत लेखकाचा परिचय त्यांच्या छायाचित्रांसह, कलाकृतीतील मुखपृष्ठांसह तसेच सदर लेखकाच्या लेखनाच्या वैशिष्ट्यांसह सर्व प्रकारची माहिती, एखाद्या प्रतिभावंत कवीची कविता सचित्र स्वरूपात इंटरनेटच्या माध्यमातून डाऊनलोड करून घेता येऊ शकते."⁴ संकलित केलेली माहिती अध्यापन प्रक्रियेमध्ये अत्यंत चपकल पध्दतीने वापरला येवू शकते.

अध्यापन प्रक्रियेतील वेबसाईटचे महत्त्व :

संगणक प्रणालीतील वेबसाईट हा इंटरनेटचा एक महत्वाचा घटक आहे. वेबसाईटच्या माध्यमातून (संकेतस्थळ) असंख्य पानांची माहिती एकमेकाला जोडली गेलेली असते. एका अर्थाने अत्यंत व्यापक स्वरूपात असलेले माहितीचे जाळे म्हणजे वेबसाईट होय. इतर वेगवेगळ्या संस्थांबरोबरच वैयक्तिक स्वरूपात आपण वेबसाईटची निर्मिती करू शकतो. त्याचबरोबर कंपनी, शिक्षणसंस्था, शासनव्यवस्था, विविध संघटना, आपल्या व्यवस्थेबद्दलची माहिती वेबसाईटच्या माध्यमातून समाजापर्यंत पोहचवत असतात. याचा आपल्या अध्यापनामध्ये सुध्दा

